

OMÓWIENIA.
RECENZJE

Dorota Paško-Konecniak, WPŁYW POLSZCZYZNY NA ZASÓB LEKSYKALNY ROSYJSKIEJ GWARY STAROBRZĘDOWCÓW NA SUWALSZCZYŹNIE, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2011, ss. 224.

Monografia Doroty Paško-Konecniak jest obszernym studium gwary starobrzędowców na pewnym etapie jej zanikania i starannym opracowaniem wieloletnich wpływów polskich na rosyjską gwarę. Autorka opracowała gwarę informatorów wszystkich pokoleń: od najstarszych mieszkańców poprzez średnie pokolenie do najmłodszych starowierców. Badania prowadziła w latach 1999-2009, głównie w Gabowych Grądach. Wielokrotne wyjazdy i nawiązanie kontaktów z rodzinami starowierców umożliwiły autorce zebranie bogatego i różnorodnego pod względem tematycznym, ale też gramatycznym i fonetycznym, materiału.

Na uwagę zasługują nagrania z ostatnich lat, które pozwoliły uaktualnić przedstawiane procesy i pokazać kolejny etap przechodzenia gwary starobrzędowców w polsko-rosyjską hybrydę językową.

We wstępie autorka wprowadza w tematykę opracowania, omawia stan badań nad językiem, kulturą i historią starobrzędowców w Polsce. Pierwszy z dwóch rozdziałów teoretycznych przedstawia zarys historii badanej społeczności. Autorka pokazała dzieje ośrodka suwalsko-augustowskiego, który obejmuje gwarę starowierską z okolic Sejn, Suwałk i Augustowa (podobne warunki społeczno-ekonomiczne) na tle innych ośrodków starowierców w Polsce. Omawiany obszar gwarowy jest bardzo interesujący ze względu na dawny wyspowy charakter rosyjskiej gwary z rosnącym wpływem na nią języka polskiego, dlatego uzasadniony jest rozdział II., który wprowadza w zagadnienie dwujęzyczności, wyznacza różne jego odmiany, przedstawia kryteria klasyfikacji materiału językowego przy opisywaniu wpływów polskich na rosyjską gwarę starobrzędowców. Autorka charakteryzuje każdą grupę pokoleniową, próbując ustalić sfery funkcjonowania i częstotliwości użycia elementów rosyjskiej gwary i języka polskiego. Ustala hierarchię językową, stopień opanowania języka w każdym pokoleniu oraz kolejność przyswojenia kodów przez najmłodsze pokolenie.

W monografii omówione zostały najbardziej spektakularne formy oddziaływania języka polskiego na gwara, np.: cytowanie, zmiana kodu, perspektywa zmiany, jego uzupełnianie i polskie wstawki do gwary. Analizę zapożyczeń leksykalnych z języka polskiego do gwary (Rozdział IV.) autorka poprzedziła omówieniem słownictwa zapożyczonego z języka polskiego przed przesiedleniem się staroobrzędowców na tereny polskie. W swoim materiale wyróżnia rozmaite sposoby przyswojenia zapożyczeń do gwary.

Rozdział piąty poświęcony jest kalce językowej, w gwarze jest to wynik oddziaływania na nią języka polskiego. Podano klasyfikację kalk w literaturze, kryteria ich podziału, wyróżniono półkalki językowe i hybrydy. Dyskusje wokół podziału kalk językowych i różna ich interpretacja uzasadniają bardzo szczegółową analizę kalk w pracy. Ponadto zasługą Autorki jest wykazanie niuansów znaczeniowych między półkalkami, kalkami, wtrąceniami, hybrydami. Aby uwzględnić tak wiele subtelnych różnic przy klasyfikacji materiału, autorka wielopłaszczyznowo analizuje każdą formę.

W zakończeniu Pani Dorota Paśko-Konecniak porównała swoje wyniki ze wcześniejszymi badaniami prowadzonymi przez Profesor Irydę Grek-Pabisową i zauważyła istotne zmiany w gwarze w ostatnim dziesięcioleciu, np. zwiększenie liczby kalk, hybryd językowych, tzw. makaronizmów. Wpływy polskie widoczne są także w leksyce religijnej.

Wzbogacają książkę aneksy, zwłaszcza pierwszy z nich. Zawiera on pełny wykaz zapożyczonych leksemów (i ich wariantów) w porządku alfabetycznym, przy czym zapożyczenia rozpatrywane są w konkretnej (zapisanej w gwarze) formie gramatycznej. Jako formę podstawową w haśle przyjęto mianownik l. pojedynczej dla imion i bezokolicznik dla czasownika. Wiele form podstawowych autorka musiała zrekonstruować. Dla rzeczowników podano rodzaj, przy czasownikach jest uwzględniony aspekt. Jest to istotny element przy porównaniu kodów językowych. Aspekt dokonany mógł być np. utworzony według polskiego modelu: skonńyła jeta f'ilm (prefiks s dodano pod wpływem języka polskiego, s. 108). Wiele z tych leksemów ma dołączoną ilustrację tekstową w pozostałych rozdziałach lub w załączonych tekstach gwarowych. Przy konkretnych formach jest odniesienie do poszczególnych informatorów, ze wskazaniem na płeć i wiek. Mamy więc pewien obraz funkcjonowania zjawiska w systemie. Autorka przyjmuje czasami – ze względu na liczne znaki diakrytyczne – uproszczony zapis fonetyczny leksemu. Sądzę, że zyskała na tym przejrzystość pracy. Wykaz słownictwa uzupełniają teksty gwarowe (Aneks II.): po dwie dłuższe wypowiedzi przedstawicieli starszego i młodszego pokolenia i jeden tekst z gwary średniego pokolenia. Dołączone mapy (2) pokazują badane wsie w odniesieniu do miejsca pochodzenia staroobrzędowców i położenie badanego obszaru – ośrodka suwalsko-augustowskiego – na mapie administracyjno-geograficznej. Zaznaczono miejscowości, z których pochodzą informatorzy.

Dużo miejsca zajmuje fragment poświęcony informatorom (Aneks III.), w którym podane są informacje dotyczące miejsca i daty urodzenia, wykształcenia i kolejnych etapów życia każdego z nich. Uwzględniono kontakty informatorów z użytkownikami języka polskiego, polską szkołą i polskimi mediami. W wykazie podano datę i formę ekscerpcji materiału (ankieta, nagranie). Opis pozwala odnieść informatora do poszczególnego pokolenia, wyjaśnić pewne nietypowe cechy jego idiolektu i – co istotne – pokazać zmiany w posługiwaniu się gwarą wśród najmłodszych oraz uwzględnić specyfikę idiolektu ze względu na wykształcenie, otoczenie, sposób komunikacji informatora. Warto podkreślić, że grupa 44 informatorów najstarszego pokolenia (ur. do r. 1949) jest najliczniejsza w odniesieniu do średniego (25 osób) i najmłodszego pokolenia (28 osób). W ten sposób udało się p. Dorocie Paśko utrwalić gwarę osób, które już odchodzą. Ponadto starsze pokolenie lepiej zachowało gwarę.

Autorka napisała we wstępie, że praca jest próbą usystematyzowania zebranego słownictwa ze szczególnym uwzględnieniem stopnia oddziaływania polszczyzny na gwarę rosyjską. Dodam, że jest to udana próba.

Monografia może być podstawą do dalszych opracowań socjolingwistycznych, ponieważ różnice pokoleniowe w badanej gwarze są bardzo wyraźne, można mówić o trzech różnych sytuacjach językowych w odniesieniu do każdej z grup. Szczegółowe zmiany w gwarze poszczególnych pokoleń mogły być bardziej uwypuklone.

Wiele zjawisk językowych odchodzi wraz z użytkownikami gwary, dlatego tak ważna jest publikacja Doroty Paśko-Konecniak, która rejestruje pewien etap transformacji językowej w gwarze staroobrzędowców.

Teresa Pluskota

А. А. Пригарин, РУССКИЕ СТАРООБРЯДЦЫ НА ДУНАЕ. ФОРМИРОВАНИЕ ЭТНОКОНФЕССИОНАЛЬНОЙ ОБЩНОСТИ В КОНЦЕ XVIII – ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВВ., Одесса-Измаил-Москва, «Смил», 2010, с. 527.

Александр Анатольевич Пригарин, автор рецензируемой книги, является кандидатом исторических наук, доцентом кафедры археологии и этнологии Украины ОНУ им. И. И. Мечникова, одним из специалистов по истории и культуре населения Южной Украины и автором многих публикаций. С 2004 года – редактор-издатель научного ежегодника *Липоване: история и культура русских старообрядцев*.

Монография *Русские старообрядцы на Дунае* вышла в издательстве «Смил» тиражом в 1000 экземпляров. Во введении А. А. Пригарин представляет цели